

FUNKCJE PEDAGOGA I PSYCHOLOGA SZKOLNEGO

Opracowała Joanna Kręcichwost

Jakie zadania ma pedagog, psycholog szkolny? Zdarza się, że bezsens sięga granicy przyzwoitości, gdy zakres jego obowiązków obejmuje takie zadania, jak zbieranie pieniędzy na komitet rodzicielski, opłaty za posiłki szkolne.

Mniej skrajne i powszechnie stosowane są wobec psychologów i pedagogów szkolnych oczekiwania, aby zrobili „coś” z niesfornymi uczniami, wpłynęli na rodziców dziecka mającego słabe wyniki w nauce, powiedzieli „złemu” nauczycielowi, aby się zmienił itd.

Na szczęście nieraz udaje się im spełnić te oczekiwania i mówi się wtedy o ich sukcesach zawodowych. W takich okolicznościach podaje się wątpliwość przygotowanie zawodowe tej grupy pracowników oświaty.

Proponuje spojrzeć na problem sensowności ich pracy od strony osób stawiające im powyższe oczekiwania i zarzuty.¹

W literaturze przedmiotu pedagog szkolny określany jest jako osoba powołana w celu niesienia pomocy i rady uczniom w sytuacjach konfliktów i kryzysów życiowych, w celu wspomagania wychowawcy podczas radzenia sobie z trudnymi przypadkami wychowawczymi i w celu wspierania rodziców swoją wiedzą pedagogiczną.

Pedagog szkolny powinien nieść pomoc i oferować swoją współpracę w rozwiązywaniu problemów wszystkich grupom, z którymi spotyka się na terenie szkoły: uczniom, rodzicom, nauczycielom i dyrekcji.²

Szkolny pedagog w opinii potocznej jawi się jako osoba nieposiadająca szczególnych zadań czy możliwości wpływania na zdarzenia w szkolnym życiu. W praktyce okazuje się, iż jest to osoba przytłoczona różnymi obowiązkami, a dzieje się tak, dlatego, że rola pedagoga szkolnego nie jest dobrze określona. Zdarza się, że poszczególne zadania są sprzeczne, a wypełnienie jednego zobowiązania wyklucza możliwość wywiązania się z drugiego. Pedagog szkolny, który miał dopomóc integracji wewnętrznego życia szkoły i być pomostem między nią a innymi instytucjami związanymi pośrednio ze szkołą (np. poradnie psychologiczno-wychowawcze, sądy rodzinne, kuratorium, ośrodki społeczno-wychowawcze, domy dziecka, policja) często staje się buforem istniejących konfliktów lub nawet kozłem ofiarnym.

Obszary działania pedagoga obejmują w zasadzie wszystkie płaszczyzny szkolnego życia uczniów i zadania ogólnie wychowawcze, profilaktykę wychowawczą, pracę korekcyjno-wyrównawczą i pomoc materialną. Ta wielkość zadań zawodowych powoduje, że pedagodzy „specjalizują się” w wybranej dziedzinie działania.

Okazuje się, iż ich programowe zadania ustalone w 1975 r. nie są przystosowane do warunków współczesnej szkoły, dlatego – w zależności od wymogów, chwili, sytuacji, kontekstu społecznego – modyfikują je i wprowadzają własne

¹ L. Trzaska, *Pedagog psycholog – komu potrzebny w szkole?*, „Remedium” 1998 nr. 1, s. 26.

² E. Zierkiewicz, *Relacje interpersonalne pedagoga szkolnego*. Raport z badania, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 1998 nr. 1, s. 95.

pomysły. Zjawiskami poprzednio niewystępującymi na tak dużą skalę jak obecnie są np.: dostępność narkotyków, zwiększony poziom agresji dzieci i młodzieży, przemoc fizyczna, neurozy i nerwice szkolne itd. Wielkiemu przeobrażeniu uległ także system ustrojowy państwa, a wraz z nim koncepcja instytucji szkoły. Poszerzył się także zakres tolerancji społecznej na wiele dotychczas nieakceptowanych zachowań; zmienili się także sami ludzie i ich sposób postrzegania świata.³ Zakres czynności pedagoga, jego zadania, odzwierciedlają specyfikę pracy szkoły. Różnice zaznaczają się nie tylko pomiędzy szkołami podstawowymi i średnimi.

Wśród szkół są takie, w których dominują problemy wychowawcze, ale są też takie, w których dzieci potrzebują przede wszystkim pomocy materialnej. Typ szkoły środowiska, w którym pracuje, dominujące problemy szkoły, a także umiejętności samego pedagoga składają się na model jego pracy.

Doradca pedagogów szkolnych Zbigniew Bieniasza wyróżnił trzy modele biorąc pod uwagę zadania dominujące w pracy z dzieckiem i rodziną.

- a) Koncepcja pracy ukierunkowana na przeciwdziałanie niepowodzeniom szkolnym, uwypuklającą prace dydaktyczno-wyrównawczą, zajęcia korekcyjno-kompensacyjne i wszelką pomoc w zakresie skutecznego realizowania programu szkolnego. Pedagog o tym nastawieniu uczestniczy zwykle w tworzeniu systemu pomocy w nauce, realizowanych przez nauczycieli w zespołach trzyklasowych i przedmiotowych. Pomaga uruchomić pomoc koleżeńską dla uczniów klas starszych. Dopinguje rodziców do większej troski o prace domową dzieci. Stara się ściśle współpracować z poradnią psychologiczno-pedagogiczną w zakresie diagnozy niepowodzeń szkolnych. Sam aktywnie włącza się do pracy wyrównawczej i korekcyjno-kompensacyjnej prowadząc małe zespoły dzieci ze szczególnymi utrudnieniami w nauce.
- b) Model pracy uwypuklający działalność interwencyjną, środowiskową i socjalną. Przy takim ukierunkowaniu pedagog załatwia w szkole wiele spraw doraźnych, związanych sytuacją bytową, wychowawczą i społeczną uczniów. Angażując w tym spotkania z rodzicami, zarówno w szkole jak i w domu. Wnikliwie bada warunki do nauki, jakie posiada dziecko, interesuje się czy jest właściwie odżywiane, czy w domu jest odpowiednia atmosfera wychowawcza. Doradza rodzicom jak postępować z trudnym dzieckiem, jak lepiej i skuteczniej wpływać na wychowanie i rozwój, jak zaangażowanie współmałżonka we wspólną troskę i socjalizację wpływa na dziecko. Organizuje dopłaty do wyżywienia, szuka tanich miejsc na koloniach, obozach, stara się o dofinansowania socjalne. Aby tego dokonać współpracuje z różnymi instytucjami, które służą pomocą dziecku i rodzinie.

³ E. Zierkiewicz, *Rada Pedagoga Szkolnego z punktu widzenia pedagogiki krytycznej*, „Problemy opiekuńczo – wychowawcze” 1998 nr. 3, s. 21-22.

- c) Przyjmuje rolę koordynatora i mediatora w sprawach związanych z nauką i wychowaniem, organizowaniem masowej działalności profilaktycznej i terapeutycznej. Przy takiej opcji pedagog nastawia się na szybkie ujawnienie i rozpoznanie sytuacji zagrażającej dziecku w prawidłowym rozwoju, tkwiącym w samym uczniu i jego rodzinie, podejściu nauczyciela, a także wynikających z zaburzenia kontaktów rówieśniczych. Stawia wówczas wstępną diagnozę.

Te trzy podstawowe koncepcje mogą w praktyce występować w rozmaitych wariantach i kombinacjach. Podstawowe grupy zadań ulegają przemieszczeniu i wzajemnemu przemieszczeniu. Podstawę do określenia zadań dla pedagoga stanowi – Zarządzenie MEN nr. 15 z 25.05.1993 r. Na jego podstawie można przyjąć rolę pedagoga szkolnego, doradcy w sprawach wychowawczych.

Do zadań pedagoga szkolnego należy pomoc wychowanką klas szczególnie w zakresie:

- 1) Rozpoznania indywidualnych potrzeb uczniów oraz analizowania przy tym niepowodzeń szkolnych**
- 2) Określenia formy i sposobu udzielania pomocy uczniom wybitnie zdolnym, odpowiednio do rozpoznanych potrzeb**
- 3) Współorganizowania zajęć dydaktycznych prowadzonych przez nauczycieli nauczania specjalnego dla uczniów niepełnosprawnych w szkołach ogólnodostępnych**
- 4) Udzielenie różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniom realizującym indywidualny program lub tok nauki**
- 5) Koordynacji prac zakresu orientacji zawodowej**
- 6) Działania na rzecz zorganizowania opieki i pomocy materialnej uczniom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej**

Pedagog szkolny powinien zwracać szczególną uwagę na przestrzeganie przez szkołę lub placówkę postanowień Konwencji o Prawach Dziecka.⁴

Pomoc psychologiczna w szkole rozwijała się przed laty na zasadzie działania zewnątrz, gdzie jedyną funkcją były treningi organizowane dla nauczycieli i ludzi związanych z oświatą. Tym programem chciano przekonać ludzi, że aby pracować z dziećmi muszą pracować nad sobą. Bo najpierw trzeba lepiej zrozumieć siebie, popracować nad sobą indywidualnie, a potem dopiero nad własnym warsztatem pracy. Po to, by zrozumieć, czy lepiej nadaje się do pracy z małymi dziećmi, czy z młodzieżą, do edukacji lub terapii. Wbrew pozorom nie jest to wcale takie oczywiste.

Pomoc psychologiczną i profilaktyczną na terenie oświaty prowadzi wiele osób zatrudnionych poza tym resortem. Realizują one programy adresowane do uczniów, nauczycieli i rodziców.

⁴ K. Wiatrz, T. Knopik, *Vademekum Pedagoga Szkolnego*, Wyd. WDR Progres, Sosnowiec 1997, s. 7-8.

Szkoła to przede wszystkim uczniowie. Wszystkie działania prowadzone są z myślą o nich. Ale szkoła musi być także dobrym miejscem dla nauczyciela. Stąd szereg programów adresowanych do nauczycieli, aby radzili sobie z własnym niskim poczuciem wartości, z „wypaleniem” zawodowym, z sytuacjami związanymi a pracą w trzydziestoosobowym zespole, z przeładowanym programem itd. Robi się to dla nauczycieli po to, aby lepiej sobie radzili z własnym życiem, aby byli bardziej wrażliwi, asertywni. I aby dzięki temu lepsza była ich praca z gromadą uczniów. We wszystkich szkoleniach jest zachowany jakiś ciąg i logika.

Pomoc psychologiczna na terenie szkoły przybiera różne formy. Jedną z nich – chyba najważniejszą – jest praca z klasą. Cykl takich zajęć prowadzi przygotowana osoba z zewnątrz. Jest to praca z całą klasą, której celem jest zintegrowanie grupy, stworzenie lepszej komunikacji między jej członkami. Zajęcia mają się przyczynić do wytworzenia w zespole jakiejś twórczej energii. Klasa jako całość jest sztucznie powstałym, przypadkowym często tworem. Powstają w niej podgrupy. Dobierają się nie na zasadzie sympatii, lecz w wyniku pewnych podobieństw czy zagubienia w szkole. Więzy takich podgrup bywają często bardzo słabe. Poza szkołą z regułą się rozpadają. Praca z klasą ma na celu doprowadzić do wzajemnej akceptacji.

Inną formą pomocy psychologiczną są interwencje. Najczęściej ma ona miejsce w sytuacjach kryzysowych. Są to konflikty między uczniami, bądź między uczniami a nauczycielami. Czasem też nauczyciele zgłaszają się z prośbą o pomoc mówiąc: „pracuję z klasą od roku, jakoś to nie idzie, chciałbym, aby było lepiej”. To także jest interwencją z zewnątrz, choć w grupie nie ma kryzysu, ale nauczyciel widzi, że sytuacja zmienia się w tym kierunku.

Forma pomocy psychologicznej w szkole jest także pracą z nauczycielami. Przybiera ona dwojaki charakter. Nie wszyscy nauczyciele są zainteresowani zmianami i innowacjami. Prowadzi się te zajęcia z Radą Pedagogiczną. Często po takich zajęciach nauczyciele mówią: pierwszy raz naprawdę porozmawialiśmy o nurtujących nas problemach, nie była to odprawa organizacyjna i same zebranie informacyjne”. Ta forma pracy z nauczycielami zachęca później wielu z nich do pracy nad sobą. Obok tego istnieją grupy wsparcia dla nauczycieli. Sprawy poruszane dotyczą społeczności szkolnej, częściej jednak konflikty na linii konkretny uczeń – konkretny nauczyciel. W takich grupach wsparcia powstają pomysły różnych przedsięwzięć służących dobru szkoły.

Na terenie szkoły funkcjonują też punkty konsultacyjne dla uczniów z problemami. Dyżuruje tam pedagog szkolny, bądź psycholog. Tu ważne jest, aby osoba taka miała w szkole „markę”, uczniowie muszą wiedzieć, że warto do niej przyjść i porozmawiać o swoich kłopotach.⁵

⁵ G. Dworńczyk, *Pomoc psychologiczna w szkole*, „Remedium” 1995 nr. 11, s. 5-7.

Co raz częściej do gabinetu psychologa szkolnego zgłaszają się uczniowie, którzy mają problemy o charakterze adaptacyjnym do nowych warunków szkolnych i rówieśniczych (nieśmiałość, brak wiary w siebie), którzy nie radzą sobie z obciążeniem (dezorientacja zachowania pod wpływem silnego stresu, absencja). Określenie zakresów tematycznych, jakie pomogą w kształtowaniu umiejętności społecznych i osobistych stanowi wyjście z działania.

W oparciu o wieloletnie obserwacje, konsultacje z uczniem i nauczycielem oraz zebrane dane (analiza poziomu absencji, analiza wyników nauczania) opracowano tematykę zajęć psychoedukacyjnych, których celem jest kształcenie min. umiejętności:

- skutecznego radzenia sobie ze stresem,
- stymulowania własnego rozwoju,
- efektywnego współdziałania w zespole,
- skutecznego porozumiewania się.

Tematyka zajęć ściśle odpowiada założeniom programu oddziaływań wychowawczych szkoły, który szczególny nacisk kładzie na kształtowanie sfery emocjonalnej uczniów, rozwijanie wiary we własne możliwości, rozwijanie własnej osobowości i zainteresowań oraz na kształcenie postawy badawczej, trwałej tendencji do poszukiwania problemów w świecie i samodzielnego ich rozwiązywania.

Zajęcia i warsztaty mają na celu dostarczenie przede wszystkim informacji na temat danego zjawiska czy procesu, wyzwała okazję do kształtowania poszczególnych umiejętności oraz motywowały do zmiany postaw. Sprzyjało temu umiejscowieniu tematyki zajęć na pograniczu umiejętności osobistych i społecznych oraz wykorzystanie form aktywnych, jakimi są ćwiczenia grupowe i indywidualne.⁶

Zrozumieć „zapotrzebowania nauczycieli na pomoc psychologiczną” oraz – w drugą stronę – „oferty, jakie ma psycholog” można tylko w wzajemnym dialogu. Nie ma uniwersalnych potrzeb nauczycieli, uczniów czy rodziców; nie ma też jednakowych ofert psychologów. Można jedynie uogólniać podobne, powtarzające się oczekiwania i propozycje.

Bezpośredni kontakt, rozmowa trochę „poza rolami”, normalny, pozbawiony żargonu języka, otwartość i rezygnacja z bycia „wszechwiedzącym fachowcem” daje możliwość zrozumienia się i tworzą podstawę autentycznego porozumienia. Są to niezbędne warunki do tworzenia i realizowania wspólnych projektów i do codziennej współpracy.

Warto tworzyć i wykorzystywać sytuacje szczególnie sprzyjające dobremu kontaktowi, słuchaniu, poszukiwaniu i spokojnej rozmowie. Doskonale spełniają taką rolę wszelakie wycieczki, wyjazdy, obozy, szkoły zimowe itp.

⁶ J. Sorokosz, *Zajęcia psychoedukacyjne*, „Nowe w szkole” 2002 nr. 7/8, s. 7.

Spróbujmy, więc nie bać się siebie, wychodzić sobie naprzeciw, odkrywać rzeczywiste potrzeby i problemy i planować pracę nad ich rozwiązaniem.⁷

⁷ H. Rylke, *Czego nauczyciel i psycholog potrzebują od siebie nawzajem?*, „Remedium” 1995 nr. 5, s. 9.

Bibliografia

1. Dworańczyk G., Pomoc psychologiczna w szkole. „Remedium” (1995), nr.11.
2. Rylke H., Czego nauczyciel i psycholog potrzebują od siebie nawzajem?. „Remedium” (1995), nr. 11.
3. Sorokosz J., Zajęcia psychoedukacyjne. „Nowe w szkole” (2002), nr. 7/8.
4. Trzaska L., Pedagog psycholog – komu potrzebny w szkole. „Remedium” (1998), nr. 1.
5. Wiatrz K., Knopik T., Vademekum Pedagoga Szkolnego, Wyd. WDR progres, Sosnowiec 1997.
6. Zierkiewicz E., Relacje interpersonalne pedagoga szkolnego. Raport z badania „teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” (1998), nr. 1.
7. Zierkiewicz E., Rada Pedagoga Szkolnego z punktu widzenia pedagogiki krytycznej „Problemy Opiekunczo – Wychowawcze” (1998), nr. 3.